

DEKLARACIJA PROTIV NASILJA

Bezbednost, prevencija nasilja i borba protiv nasilja u odnosu na
LGBT osobe u Republici Srbiji

Beograd, 2015

Labris – Organizacija za lezbejska ljudska prava

tel: +381 11 3227 480, +381 64 700 8293

e-mail: labris@labris.org.rs

web: www.labris.org.rs

Naslov publikacije:

DEKLARACIJA PROTIV NASILJA
Bezbednost, prevencija nasilja i borba protiv nasilja u odnosu na LGBT
osobe u Republici Srbiji

Autorke:

Ivana Stjelja
Dragana Todorović

Asistentkinje:

Kristina Todorović
Jovanka Todorović

Prevod:

Dragana Todorović

Štampa:

Standard 2, Beograd

Tiraž:

500

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku fondacije “Remembrance, Responsibility and Future”, nemačke Federalne kancelarije za spoljne poslove i Ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu.

Auswärtiges Amt

NORWEGIAN EMBASSY

This publication has been prepared with the financial support from Foundation “Remembrance, Responsibility and Future”, German Federal Foreign Office and Royal Norwegian Embassy in Belgrade

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i>	<i>5</i>
<i>Foreword</i>	<i>6</i>
<i>Deklaracija protiv nasilja</i>	<i>7</i>
<i>Declaration against violence</i>	<i>9</i>
<i>Postupanje državnih organa u slučajevima napada na LGBT osobe.....</i>	<i>11</i>

Dragi prijatelji i prijateljice,

"Ovo više nije pitanje strejt ili gej. To su dve Srbije! Samo, ova Srbija vas svakodnevno tera da budete nešto što niste. Tera vas da stalno ispunjavate šest različitih uloga, jednu za roditelje, jednu za prijatelje, za ulicu, za posao...To vas primorava da budete ono što niste!" Ovim rečima, Mirko ohrabruje svoje prijatelje da se bore za svoja prava. Mirko je jedan od junaka u srpskom filmu "Parada" koji je osvojio nagradu publike Panorama na Berlinale festivalu u 2012. i postao popularan u Srbiji.

Ovaj film je divan primer kako istrajavajuće predrasude mogu biti razbijene poučnom duhovitošću. To je zato što se mnogi mogu identifikovati sa - i prolaze kroz promenu kao - veteran rata Limun, koji prvo prezire homoseksualce, onda ih štiti, i na kraju ih prepoznae kao sasvim normalne ljude.

Konferencija koja je održana u Beogradu 12. i 13. septembra 2014. godine je govorila o tome kako svi efikasno možemo doprineti ovom procesu promena. Učesnici konferencije su razgovarali o pravima LGBT osoba u Srbiji u okviru evropskih integracija - političkog procesa koji nudi mogućnosti za pridobijanje različitih aktera u društvu koji bi podržali ostvarenje ljudskih prava za LGBT osobe. Ova publikacija je rezultat konferencije, "Budućnost pripada nama. LGBT prava na putu ka EU".

Fondacija "Sećanje, odgovornost i budućnost" je imala zadovoljstvo da finansira konferenciju u Beogradu, uključujući i ovu publikaciju, jer je ostvarivanje ljudskih prava homoseksualaca važno Fondaciji, posebno u kontekstu njihovog progona od strane nacionalnih socijalista. Želeo bih da se zahvalim srpskoj organizaciji Labris, kao i njihovim partnerima Civil Right Defenders i YUCOM, kao i Hiršfeld-Edi Fondaciji za njihovo posvećen i pažljiv rad, i želim im snagu, mudrost i uspeh.

"Parada" završava tvrdnjom da se "u Srbiji ljudi i dalje napadaju zato što su različiti". Da, to je još uvek slučaj. U noći između dva konferencijska dana, nemački učesnik konferencije je napadnut i teško povređen.

Međutim, i mi delimo nadu izraženu u filmu od strane Mirkovog partnera Radmila - zajedno sa Limunom, nadu "... da je moguće da hodti gradom slobodno i uzdignute glave bez straha da će vas neko uvrediti ili poniziti samo zato što ste drugačiji."

Dr Martin Salm

Predsednik Odbora direktora Fondacije "Sećanje, odgovornost i budućnost"

Dear friends,

“This is no longer a question of straight or gay. Those are two Serbias! Only this Serbia forces you to be someone that you are not, every day. It forces you to satisfy six different roles all the time, one for parents, one for friends, for the street, for work ... It forces you to be something that you are not!” With these words, Mirko encourages his friends to stand up for their rights. Mirko is one of the heroes in the Serbian film “Parada” that won the Panorama Audience Award at the Berlinale in 2012 and became popular in Serbia.

This film is a wonderful example of how obstinate prejudices can be broken down by enlightening wit. This is because many can identify with – and undergo a change like – the war veteran Limun, who first despises homosexuals, then protects them, and finally acknowledges them as quite normal people.

The conference held in Belgrade on 12 and 13 September 2014 revolved around how we can all contribute effectively to this change process. The conference participants discussed LGBT rights in Serbia within the framework of the EU integration – a political process that offers opportunities for winning over different actors in society to support the realisation of human rights for LGBT. This publication is the outcome of the conference, “The future belongs to us. LGBT rights on the road to the EU”.

The Foundation “Remembrance, Responsibility and Future” was pleased to fund the conference in Belgrade together with this publication, because realising the human rights of homosexuals is important to the Foundation particularly against the background of their persecution by the National Socialists. I would like to thank the Serbian organisation Labris with its partners Civil Right Defenders and YUCOM, as well as the Hirschfeld-Eddy Foundation for their committed and careful work, for which I wish them continued strength, wisdom and success.

“Parada” ends by establishing that “in Serbia people are still attacked because they are different”. Yes, that is still the case. During the night between the two days of the conference a German conference participant was attacked and severely injured.

However, we too share the hope declared in the film by Mirko’s partner Radmilo – together with Limun, the hope “... that it is possible to walk through the city free and with head held high without having to be afraid that someone offends or humiliates him simply because he is different”.

Dr. Martin Salm

Chairman of the Board of Directors of the Foundation
“Remembrance, Responsibility and Future”

Deklaracija protiv nasilja

Polazeći od činjenice da je politička volja preduslov za sprovođenje zakonskih i drugih mera i uspešnu borbu protiv nasilja, pozivanja na nasilje, zločina iz mržnje i govora mržnje prema bilo kojoj grupi i pojedincu, bez obzira na njihovu nacionalnu, versku, rasnu, polnu pripadnost, seksualnu orijentaciju i druga lična svojstva, kao i da je bezbednost svih građana i građanki jedan od najviših ciljeva države Srbije,

Potvrđujući ulogu Narodne skupštine Republike Srbije u sprečavanju i osudi svake vrste nasilja i govora mržnje i borbe protiv njih,

Imajući u vidu drastičan i alarmantan porast nasilja i pozivanja na nasilje, kao i čestu upotrebu govora mržnje od strane ekstremističkih i ultradesničarskih grupa, huligana ali i pojedinaca koji deluju u javnom prostoru, što dovodi do tragičnih posledica i negira osnovne ljudske slobode i prava

Narodna skupština Republike Srbije (dalje: Narodna skupština) donosi

DEKLARACIJU PROTIV NASILJA

1. Narodna skupština dosledno će sprovoditi i negovati demokratske vrednosti koje su usmerene na puno poštovanje ljudskih i manjinskih prava i utvrđene u Ustavu Republike Srbije, potvrđenim međunarodnim ugovorima i domaćim zakonima.
2. Narodna skupština bezrezervno osuđuje svaki vid nasilja, pozivanja na nasilje, zločina iz mržnje i govora mržnje koji su izazvani rasnom, verskom, nacionalnom ili drugom netrpeljivošću, homofobijom, ksenofobijom ili mizoginijom, i koji ugrožavaju sigurnost i bezbednost građana i građanki Srbije.
3. Državni organi Republike Srbije imaju dužnost da preduzmu sve raspoložive mere u skladu sa zakonom kako bi sprečili i najoštrije sankcionisali nasilje, pozive na nasilje, zločin iz mržnje i govor mržnje, bez obzira na to ko su učinioци ovih dela.
4. Nasilje, pozivi na nasilje, zločin iz mržnje i govor mržnje ne smeju da se veličaju, podstiču, propagiraju ili da se na drugi način doprinosi njihovoj nekažnjivosti.
5. Nasilje, pozivanje na nasilje, zločin iz mržnje i govor mržnje ne smeju biti sredstvo u borbi protiv neistomišljenika.
6. Narodna skupština se obavezuje da pokrene i učestvuje u političkom dijalogu koji neće podsticati nasilje i govor mržnje, već će negovati duh tolerancije i međusobnog uvažavanja.

7. Narodna skupština se obavezuje da preduzme sve potrebne mere da onemogući da nasilje, pozivanje na nasilje, zločin iz mržnje i govor mržnje budu deo vrednosnog sistema i javnog i društvenog života Srbije.

8. Narodnoj skupštini će borba protiv nasilja, zločina iz mržnje i govora mržnje biti jedan od prioriteta u radu, posebno u oblasti donošenja zakona, mera i strategije kojima se doprinosi ostvarivanju ciljeve iz ove Deklaracije.

Narodna skupština zadužuje Zakonodavni odbor da u roku od 30 dana po usvajanju ove Deklaracije sačini i predsednici Narodne skupštine dostavi predlog odluke o osnivanju posebnog skupštinskog radnog tela koje će se na trajnoj osnovi baviti rešavanjem problema nasilja u društvu, pogotovo vodeći računa o najefikasnijim mehanizmima za otklanjanje njegovih uzroka i oblika u kojima se ispoljava.

Declaration Against Violence

Starting from the fact that the political will is a prerequisite for the implementation of legislative and other measures and the successful fight against violence, calling for violence, hate crimes and hate speech against any group or individuals, regardless of their ethnic, religious, racial, and gender, sexual orientation and other personal characteristics, as well as to the security of all citizens, one of the highest goals of the Serbian state,

Acknowledging the role of the National Assembly of the Republic of Serbia to prevent and condemn all forms of violence and hate speech and fight against them,

Bearing in mind the drastic increase in violence and alarming and calls for violence, and frequent use of hate speech by extremist groups and the extreme right-wing, but hooligans and individuals who act in the public space, which leads to tragic consequences of denying basic human rights and freedoms

National Assembly of the Republic of Serbia (National Assembly) yields

DECLARATION AGAINST VIOLENCE

1. The National Assembly will be consistently implemented and foster democratic values that are focused on full respect for human and minority rights set forth in the Constitution of the Republic of Serbia, ratified international treaties and domestic laws.
2. The National Assembly condemns unreservedly any form of violence, calling for violence, hate crimes and hate speech are caused by racial, religious, national or other intolerance, homophobia, xenophobia and misogyny, and which threaten the safety and security of the citizens of Serbia.
3. National authorities of the Republic of Serbia have a duty to take all file oložive the people in accordance with the law in order to prevent I strongly sanctioned violence, violence calls, hate crimes and hate speech, regardless of who the perpetrators of these acts.
4. Violence, calls to violence, hate crimes and hate speech are not allowed to glorify, incite, promote or in any other manner adverbs impunity.
5. The violence, incitement to violence, hate crimes and hate speech should not be a tool in the fight against opponents.
6. The National Assembly is obliged to initiate and participate in the political dialogue that will encourage violence and hate speech, but will nurture a spirit of tolerance and mutual respect.

7. The National Assembly is obliged to take all necessary measures to exclude to violence, incitement to violence, hate crimes and hate speech are part of the value system and public life of Serbia and the social.

8. The National Assembly will be the fight against violence, hate crimes and hate speech be One of the priorities in the work, particularly in the area of passing laws, measures and strategies where the contributions from achieving the goals of this Declaration.

National Assembly Legislative Committee to borrow within 30 days after the adoption of this Declaration and make a Speaker of the National Assembly to submit a draft decision on the establishment of a special parliamentary working body to deal with on an ongoing basis by solving the problem of violence in society, especially taking into account the most effective mechanisms for removal its causes and the form in which they express.

POLICIJA, TUŽILAŠTVO I SUDOVI I NAPADI NA LGBT OSOBE

Problem efikasnog procesuiranja krivičnih dela počinjenih prema LGBT osobama u Srbiji i dalje postoji. Pripadnici policije su prvi koji saznaju za incident i koji imaju kontakt sa žrtvom, pa je važno da oni prepoznaju da li je motiv napada seksualna orijentacija žrtve. Drugim rečima, oni bi trebalo da utvrde ne samo šta se dogodilo, već i da istraže *zbog čega* se napad desio i da razumeju diskriminatorske motive i elemente mržnje. Problem adekvatnog razumevanja ovih krivičnog dela od strane policije, tužilaštva i sudova karakterističan je za mnoge zemlje. Policajci koji registruju krivična dela uglavnom ne razumeju značenje i specifičnosti krivičnih dela počinjenih iz mržnje, smatrajući da samo retki takvi incidenti, odnosno samo najekstremniji oblici nasilja počinjeni, mogu da se klasifikuju kao zločini iz mržnje. Takođe, dešava se da se motivi za napad ne istražuju od strane policije i da se to u potpunosti prepusti tužiocima,¹ iako je uočavanje motiva mržnje na samom početku postupka od ključnog značaja.

Jedan od potencijalnih problema u efikasnom procesuiranju počinilaca ovakvih krivičnih dela je i kompleksnost istrage, naročito u situacijama u kojima je delo počinjeno bez svedoka. U takvim slučajevima, nekada dolazi do procesuiranja samo osnovnog krivičnog dela, zanemaruje se kompleksno ispitivanje motiva, koje često mora uključivati i radnje koje prevazilaze konkretni incident i obuhvataju prethodne obrasce ponašanja, navike i uverenja počinilaca.² Faktori koji imaju pozitivan uticaj na efikasno sprovođenje zakonskih odredbi o krivičnim delima izvršenim iz mržnje su prepoznavanje opasnosti ovih krivičnih dela od strane celog društva, ali pre svega od strane policijskih službenika, onih koji se školuju za ovaj poziv, tužilaca, sudija, advokata, ali i predstavnika marginalizovanih grupa i onih koji se bave zaštitom njihovih prava.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Prošlo je nešto više od dve godine od kako se zločin iz mržnje našao u domaćem krivičnom zakonodavstvu. Tačnije, 24. decembra 2012. godine Narodna skupština Republike Srbije je usvojila Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije kojim je kroz član 54a kao posebnu obavezujuću otežavajuću okolnost za izricanje kazni uvela dela počinjena iz mržnje na osnovu rase, veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, *seksualne orijentacije i rodnog identiteta*.

¹ Bell 2002, op.cit., fusnota 32, str. 50.

² http://ljudskaprava.ba/krivicna-djela-pocinjena-iz-mrznje-regulativa-i-praksa-u-bih-11/#_ftn72
sajt posećen 15.01.2013

Zločin iz mržnje može biti bilo koje krivično delo, ali ono šta ga razlikuje od ostalih krivičnih dela jeste to što je izvršilac motivisan mržnjom prema oštećenom. Ova krivična dela nisu prouzrokovana ponašanjem žrtve, već njenim ličnim svojstvima, koja su najčešće etnička ili nacionalna pripadnost, boja kože, vera, pol, seksualna orijentacija, rodni identitet itd. Ovde se predrasuda uzima u obzir kao otežavajuća okolnost i s obzirom na to da opštu društvenu opasnost koja ovakva krivična dela izazivaju, njihovo strože sankcionisanje je potpuno opravdano.

Zadatak državnih organa, ali i celog društva, jeste da podstiču toleranciju, da se bore protiv stereotipa i predrasuda i time spreče pojavu zločina iz mržnje, takođe mora postojati i odgovarajuća reakcija državnih organa ukoliko do zločina iz mržnje dođe, jer svako od nas može biti žrtva, odnosno, svako od nas ima osobine koje ga čine drugačijim od ostalih.

Iako su prošle dve godine od uvođenja zločina iz mržnje, još uvek nijedna presuda nije doneta.

PRE UVOĐENJA ZLOČINA IZ MRŽNJE - krivični zakonik i diskriminatorne namere

Pre izmena Krivičnog zakonika i uvođenja zločina iz mržnje, već je postojala slična, okolnost u našem zakonodavstvu, a to su niske pobude. Niske pobude su nešto šta je najbliži mržnji od ponuđenih zakonskih instituta, ali svakako ne nešto šta bi u potpunosti moglo imati funkciju zločina iz mržnje.

Tako član 54 koji se odnosi na opšta pravila o odmeravanju kazne navodi da „će sud učiniocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je delo učinjeno...“ Dalje, u posebnom delu Krivičnog zakonika se u članu 114 stav 5 navodi da će se za teško ubistvo kazniti zatvorom najmanje 10 godina ili zatvorom od od 30 do 40 godina onaj ko drugog liši života iz koristoljublja... ili iz drugih niskih pobuda. Krivično delo zlostavljanje i mučenje, tačnije član 137 stav 2, navodi: „Ko primenom sile, pretnje, ili na drugi nedozvoljeni način drugome nanese veliki bol ili teške patnje... ili to učini iz druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.“

Takođe je u ovom kontekstu važno pomenuti i još neka krivična dela, a to su pre svega Rasna i druga diskriminacija (Član 387), Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (Član 317), ali i Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu (Član 344a), gde se navodi da Ko svojim ponašanjem ili parolama na sportskoj priredbi ili javnom skupu izaziva nacionalnu, rasnu, versku ili drugu mržnju ili netrpeljivost zasnovanu na nekom diskriminatornom osnovu usled čega dođe do nasilja ili fizičkog obračuna sa učesnicima, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina i novčanom kaznom.

Dakle, postojao je već niz krivičnih dela u kojima su se diskriminatorske namere posebno sankcionisale, ali potreba za sistematizovanijom sankcionisanjem zločina iz mržnje je postojala. Takođe, nadležne institucije bezbednosti i pravosuđa nisu se uvek na odgovarajući i efikasan način bavile ovim pitanjima zbog čega su se žrtve suočavale sa strahom u svim fazama postupka: od prijave učinio-ca, policijske istrage, preko nezainteresovanosti medija ili pogrešnog, odnosno neadekvatnog izveštavanja, do konačne odluke suda, pri čemu nije postojala ni odgovarajuća institucionalna podrška žrtvama.

U društvu mora postojati razvijena svest o posledicama do kojih dovode diskriminacija i mržnja. Jedan od načina borbe protiv takvog ponašanja je i unošenje odredbe o mržnji kao obavezujućoj otežavajućoj okolnosti u Krivični zakonik. Naravno, treba imati u vidu da se stanje u društvu ne može automatski promeniti uvođenjem pomenute odredbe. To je dugoročan proces tako da je od izuzetne važnosti uspešna implementacija zakona od strane sudova od koje zavisi i prevencija budućih krivičnih dela.

Tako je dopuna Krivičnog zakonika proizašla iz potrebe za sveobuhvatnijim i sistematičnijim pravnim regulisanjem ove oblasti, potrebe za efikasnijim odgovorom institucija, kao i potreba celog društva za suzbijanje diskriminatorski motivisanih krivičnih dela.

ZLOČIN IZ MRŽNJE U KRIVIČNOM ZAKONIKU - od inicijative do uvođenja

Zahvaljujući inicijativi nevladinih organizacija zločin iz mržnje se našao u Krivičnom zakoniku. Put od inicijative do uvođenja zločina iz mržnje nije predugo trajao, niti je bio previše komplikovan, zahvaljujući spremnosti institucija na ovaj korak i očiglednoj potrebi celog društva za suzbijanjem diskriminatorski motivisanih krivičnih dela.

U februaru 2012. godine nevladine organizacije (Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM i Gej Strejt Alijansa - GSA) podnele su šefovima svih poslaničkih grupa, Ministarstvu pravde i državne uprave i većini državnih institucija inicijativu za dopunu predloga Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika. Inicijativa je sadržala konkretne predloge sa formulisanim tekstom pojedinih članova Krivičnog zakonika, kao i obrazloženje i razloge za uvođenje instituta zločina iz mržnje u Krivični zakonik.

Tokom procesa javnog zagovaranja za prihvatanje ove inicijative, YUCOM i GSA su obezbedili podršku za uvođenje zločina iz mržnje u Krivičnog zakonika među institucijama, političarima i političkim partijama, ali i među drugim udruženjima građana i od strane međunarodnih organizacija.

U oktobru 2012. godine, Ministarstvo pravde i državne uprave je otvorilo javnu raspravu o Radnoj verziji Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika,

u kome se po prvi put definiše član 54a, koji je mržnju zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, kao motiv za činjenje krivičnih dela propisao kao obaveznu otežavajuću okolnost pri odmeravanju kazne, osim ako ta okolnost nije propisana kao obeležje krivičnog dela. YUCOM i GSA su zatim u predviđenom roku dostavili komentare na tekst Radne verzije Zakona. Vlada Republike Srbija je u decembru kao zvanični predlagač uputila Narodnoj skupštini predlog Zakona o izmenama i dopunama KZ koji je sadržao član 54a, da bi Narodna skupština Republike Srbije 24. decembra 2012. godine većinom glasova izglasala Zakon, koji stupio na snagu 1. januara 2013. godine.

Tada je prvi put u domaćem krivičnom zakonodavstvu kodifikovan zločin iz mržnje. A član 54a *Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013), glasi:*

Posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje

Član 54a

Ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.

ČLAN 54a - mogućnosti unapređenja –

Član 54a predstavlja posebnu okolnost za odmeravanje kazne, ono što je najvažnije je da je ta okolnost *obavezujuća*, odnosno da je sud mora ceniti kao otežavajuću. Dakle, veoma je važno to što kada se mržnja javi kao motiv izvršenja krivičnog dela to obavezuje sud da izrekne strožu kaznu.

Lična svojstva koja Zakonik navodi su rasa i veroispovest, nacionalna ili etnička pripadnost, pol, seksualna orijentacija i rodni identiteta. Dakle, navedeno je svega sedam ličnih svojstava koja mogu biti osnov za izvršenje zločina iz mržnje. Poređenja radi Zakon o zabrani diskriminacije navodi brojne osnove. To su rasa, boja kože, preci, državljanstvo, nacionalna pripadnost ili etničko poreklo, jezik, verska ili politička ubeđenja, pol, rodni identitet, seksualna orijentacija, imovno stanje, rođenje, genetske osobenosti, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni i porodični status, osuđivanost, starosno doba, izgled, članstvo u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima. Jasno je da su moguća krivična dela koja prevazilaze sedam navedenih osnova, ali ipak rasa i veroispovest, nacionalna ili etnička pripadnost, pol, seksualna orijentacija i rodni identiteta jesu lična svojstva zbog kojih najčešće i dolazi do zločina iz mržnje.

Unapređenje člana 54a moglo bi se postići otvaranjem liste navedenih osnova, tako što bi se na kraju člana, posle navođenja osnova, dodalo *i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima*, kao što je slučaj sa Zakonom o zabrani diskriminacije. Čime bi se otvorila mogućnost i za strože sankcionisanje većeg broja krivičnih dela koja su počinjena iz mržnje.

U procesu pristupnih pregovara za članstvo u Evropskoj uniji, tokom javne rasprave o Nacrtu akcionog plana za poglavlje 23, nevladine organizacije su predložile otvaranje liste osnova, ali ovaj predlog nije prihvaćen. U obrazloženju se navodi da je Radna grupa koja je radila na izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, a u čijem radu su učesvovali eksperti iz oblasti krivičnog prava već razmatrala sve modalitete i ustanovila da uvođenje otvorene definicije nije celishodno sa stanovišta pravne predvidivosti.³ Ipak, postoji potreba da se lista zaštićenih osnova proširi i da obuhvati više od sedam ličnih svojstva zaštićenih članom 54a.

MEĐUNARODNO PRAVNI OSNOV ZA UVOĐENJE ZLOČINA IZ MRŽNJE

Krivična dela učinjena iz mržnje prema određenim društvenim grupama u međunarodnom pravu nazivaju se zločinima iz mržnje. Mržnja, kao pobuda, može biti u osnovi niza krivičnih dela. Ono što ova dela čini specifičnim u odnosu na druga krivična dela je što su uglavnom usmerena na ranjive grupe i imaju za posledicu da negativno utiču ne samo na lice koje je žrtva zločina, već i na sve članove grupe kojoj to lice pripada. Takođe, ugrožavaju i temeljne vrednosti međunarodnog prava na čiju zaštitu se Republika Srbija obavezala potpisivanjem i ratifikacijom niza međunarodnih instrumenata o ravnopravnosti, nediskriminaciji i toleranciji, kao i o suzbijanju i kažnjavanju nasilja pobuđenog mržnjom po osnovu rase, boje kože, nacionalne i etničke pripadnosti, religijskog uverenja itd.

Brojni su i međunarodni instrumenti koji zagovaraju ovakav pristup, između ostalih to su: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodna konvencija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije. Pored toga, tu je i član 4. Deklaracije UN o eliminisanju svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovane na religiji ili uverenju, zatim Okvirna odluka Evropske unije o rasističkim i ksenofobnim krivičnim delima itd. Takođe, nizom odluka Evropskog suda za ljudska prava ističe se da države imaju pozitivne obaveze iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda da istraže moguće pobude zločina. Ovaj sud je u nekoliko navrata isticao da krivična dela iz mržnje zahtevaju da sudska tela na njih daju odgovor koji je proporcionalan nanesenom zlu.

Dakle, ovim zakonskim rešenjem detaljnije se uređuje pitanje tretiranja krivičnih dela učinjenih iz mržnje i u potpunosti implementiraju međunarodni instrumenti i standardi iz ove oblasti.

³ *Izveštaj o pristiglim predlozima organizacija civilnog društva u procesu izrade Akcionog plana za Poglavlje 23*, Ministarstvo pravde Republike Srbije, 2014, str. 48.

USTAVNI OSNOV ZA UVOĐENJE ZLOČINA IZ MRŽNJE

Izvršenjem bilo kog krivičnog dela iz mržnje ugrožavaju se osnovne vrednosti društva i osnovna ljudska prava i slobode garantovana Ustavom Republike Srbije.⁴ Ustavni osnov za uvođenje zločina iz mržnje u Krivični zakonik Republike Srbije sadržan je u brojnim odredbama Ustava kojima se garantuje ravnopravnost, štite prava nacionalnih manjina, ravnopravnost polova, zabranjuje izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje.

Ustav Republike Srbije na deklarativnom nivou garantuje ravnopravnost građana i zabranjuje diskriminaciju, pa tako u članu 1. definiše da je Republika Srbija je država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive, zasnovana na *vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima*.

Članom 14. Ustav proklamuje da Republika Srbija štiti prava nacionalnih manjina, a da država jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta. U članu 15. proklamuje se *ravnopravnost polova i propisuje da država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti*.

Članom 18. predviđeno je da se ljudska i manjinska prava koja su zajemčena Ustavom neposredno primenjuju: "Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Zakonom se može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava. *Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje*".

Diskriminacija se zabranjuje po članu 21. Ustava RS tako što se proklamuje da su pred ustavom i zakonom svi jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije, kao i da je zabranjena svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Ustav jemči *slobodu misli, savesti, uverenja i veroispovesti*, pravo da se ostane pri svom uverenju ili veroispovesti ili da se oni promene prema sopstvenom izboru u članu 43, kao i da niko nije dužan da se izjašnjava o svojim verskim i drugim

⁴ Ustav Republike Srbije, 2006

uverenjima. Svako je slobodan da ispoljava svoju veru ili ubeđenje veroispovedanja, obavljanjem verskih obreda, pohađanjem verske službe ili nastave, pojedinačno ili u zajednici s drugima, kao i da privatno ili javno iznese svoja verska uverenja. Sloboda ispoljavanja vere ili uverenja može se ograničiti zakonom, samo ako je to neophodno u demokratskom društvu, radi zaštite života i zdravlja ljudi, morala demokratskog društva, sloboda i prava građana zajemčenih Ustavom, javne bezbednosti i javnog reda ili radi sprečavanja izazivanja ili podsticanja verske, nacionalne ili rasne mržnje.

Ustav podstiče i uvažava razlike (član 48) merama u obrazovanju, kulturi i javnom obaveštavanju, tako što *Republika Srbija podstiče razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta njenih građana. Takođe, zabranjeno je i kažnjivo svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti (član 49).*

Po članu 50. svako je slobodan da bez odobrenja, na način predviđen zakonom, osniva novine i druga sredstva javnog obaveštavanja, u Srbiji nema cenzure, a nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

Po članu 76. Ustav pripadnicima nacionalnih manjina jemči se ravnopravnost pred zakonom i jednaka zakonska zaštita i zabranjuje bilo kakva diskriminacija zbog pripadnosti nacionalnoj manjini, osim pozitivne. U članu 81. Ustav proklamuje obavezu razvijanja duha tolerancije tako što Srbija u oblasti obrazovanja, kulture i informisanja podstiče duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzima efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njenoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet.

RAZLOZI ZA DOPUNU ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA KRIVIČNOG ZAKONIKA

Razlog za donošenje Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika pre svega je sadržan u činjenici da Krivični zakonik predstavlja najznačajniji pravni akt kojim se sistemski reguliše jedna cela grana prava, a određena rešenja iz ovog Zakonika ostala su neusklađena sa međunarodnim standardima. Uvođenjem novih odredbi u krivično zakonodavstvo o zločinu iz mržnje, stvara se bitna

pretpostavka, koju će policijska i sudska tela koristiti u cilju efikasnijeg suzbijanja mržnje i netolerancije.

Dosadašnja praksa je pokazala da se nadležni organi nisu na odgovarajući način bavili zločinima koji za pobudu imaju mržnju. To je primetno u svim fazama postupka, od istrage, pa do konačnog donošenja presuda i odmeravanja kazni od strane nadležnih sudova koje nisu u celosti oslikavale stvarne pobude izvršilaca – posebno pobude mržnje. Naime, ovi zločini su do ovih izmena Krivičnog zakonika samo delimično bili inkriminirani.

Porast nasilja zasnovanog na mržnji i netoleranciji u Srbiji i šira društvena potreba za prevencijom i borbom protiv ovakvog ponašanja predstavljaju razloge uvođenje zločina iz mržnje.

Jedan od bitnih razloga za uvođenje zločina iz mržnje u Krivični zakonik je i učestalost diskriminacije i napada na LGBT osobe. Seksualna orijentacija a naročito rodni identitet se inače retko pominju u zakonima Republike Srbije. Tako, osim Krivičnog zakonika i Zakona o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik RS, br. 22/2009), svega osam zakona zabranjuje različito postupanje zbog seksualne orijentacije. To su Zakon o radu („Sl. glasnik RS, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009 i 32/2013), Zakon o visokom obrazovanju („Sl. glasnik RS, br. 76/2005, 100/2007, 97/2008, 44/2010 i 93/2012), Zakon o radiodifuziji („Sl. glasnik RS, br. 85/06, 62/06, 85/06), Zakon o javnom informisanju („Sl. glasnik RS, br. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 - odluka US i 41/2011 - odluka Ustavnog suda), Zakon o mladima („Sl. glasnik RS, br. 50/2011), Zakon o zdravstvenom osiguranju („Sl. glasnik RS”, br. 107/2005, 109/2005 - ispr, 57/2011, 110/2012 - odluka Ustavnog suda i 119/2012), Zakon o socijalnoj zaštiti („Sl. glasnik RS, br. 24/2011 i Zakon o učeničkom i studentskom standard („Sl. glasnik RS, br. 18/2010). Veći broj navedenih zakona ne sadrži rodni identitet kao osnov diskriminacije, već samo seksualnu orijentaciju.

ZLOČIN IZ MRŽNJE U HRVATSKOJ

Hrvatska je uvela pojam zločina iz mržnje u krivično zakonodavstvo, dok u drugim zemljama krivično zakonodavstvo uglavnom definiše mržnju kao otežavajuću okolnost; pojam zločin iz mržnje se ne unosi u krivično zakonodavstvo kao takav, već samo mržnja. Zakon koji je uveo ovu odredbu usvojen je 2006. godine i definiše zločin iz mržnje kao "svako kazneno djelo iz ovoga Zakona, počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina".

Prvi put je ovaj zakon primenjen u praksi 2007. godine nakon napada na povorku ponosa u Zagrebu. U ovom procesuiranom slučaju napadač je osuđen na 14 meseci zatvora.

Izmenama i dopunama Zakona iz 2011. godine, koji je na snazi od 2013, zločin iz mržnje se uvodi za više krivičnih dela. Savet Evrope podržao je izmene Krivičnog zakona Hrvatske i ukazao na nedostatke. Preporučeno je da hrvatske vlasti u novi Krivični zakon unesu odredbu kojom je državljanstvo osnova u svim merodavnim članovima vezanim za zločin iz mržnje, kao i da je stvaranje ili vođenje grupe koja propagira rasizam krivično delo. Zločin iz mržnje najpre se definiše u opštim odredbama zakona kao krivično delo počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, veroispovesti, nacionalnog ili etničkog porekla, invaliditeta, pola, polnog opredeljenja ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje predstavlja otežavajuću okolnost.

Mržnja, kao motiv za izvršenje krivičnog dela, posebno se uvodi za: teško ubistvo, sakaćenje ženskih polnih organa, telesne povrede, teške i naročito teške telesne povrede, prisilu, pretnju, teška kaznena dela protiv polne slobode i izazivanje nereda.

U navedenim slučajevima predviđene su strože kazne. Osim većih zatvorskih kazni predviđeno je da se pojedina krivična dela, ako su učinjena iz mržnje, umesto po privatnoj tužbi procesiraju po službenoj dužnosti (kao što su krivična dela prisile i pretnje). Posebno krivično delo predstavlja javno podsticanje na nasilje i mržnju.

Kancelarija za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske oformila je posebnu radnu grupu koja se bavi ovim pitanjem. Kancelarija je usvojila Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje. U Protokolu se navodi da organi unutrašnjih poslova moraju obratiti naročitu pažnju na ove zločine, ali i da se žrtvama mora obezbediti posebna zaštita.

Kada se pred pravosudnim organima nađu predmeti koji se odnose na ovu odredbu, postupanje mora biti hitno.

Pravosudni organi će ove predmete posebno označavati i o njima će voditi posebnu evidenciju koju će dostavljati Ministarstvu nadležnom za pravosuđe.

U sudskim postupcima osiguraće se mere zaštite fizičkog integriteta žrtve i njene dalje viktimizacije. Takođe, omogućeno je uključivanje žrtava u programe zaštite.

Sudska praksa pokazuje da se najveći broj slučajeva odnosi na krivična dela telesnih povreda i pretnje.

Veliki broj krivičnih dela izvršen je tokom održavanja manifestacija „Zagreb pride“ i „Split pride“, ali i u neposrednoj blizini klubova u kojima se okupljaju LGBT osobe i putem društvenih mreža.

Česti su slučajevi zločina iz mržnje koji su usmereni prema nacionalnim manjinama, pre svega prema Srbima i Romima. Praksa je pokazala da policija, u najvećem broju slučajeva, ne navodi mržnju kao motiv za napade i upućene pretnje.⁵

⁵ Zločin i mržnja, YUCOM, Beograd 2012

ZLOČIN IZ MRŽNJE U ZAKONODAVSTVU NEKIH EVROPSKIH DRŽAVA

Evropske države sve češće uvode zločin iz mržnje u svoj pravni sistem. Povelja osnovnih prava Evropske unije iz 2000. godine, odnosno članovi 1, 10, 21 i 47, garantuju pravo na: ljudsko dostojanstvo; slobodu mišljenja, savesti i religije; ne-diskriminaciju; kao i na delotvorni pravni lek i pravično suđenje.

Države članice se Poveljom obavezuju da, u okviru svoje nadležnosti i u skladu sa svojim pravnim poretkom, donesu relevantne zakone kojima će se obezbediti ostvarivanje propisanih prava.

Uporedna analiza pravnih sistema država članica Evropske unije, kao i država kandidata, pokazala je da postoji nekoliko zajedničkih trendova i smerova razvoja odredbe zločina iz mržnje.

Pre svega, može se zapaziti da se pojam definiše u širem smislu.

U zločine iz mržnje ne ubrajaju se samo dela koja predstavljaju manifestaciju mržnje (npr. u Holandiji, Austriji, Crnoj Gori, Italiji, Francuskoj) već i podsticaj da se zločin izvrši.

Pojam zločina iz mržnje definiše se na osnovu namere da se delo izvrši. Ovako definisan pojam čini odgovornim ne samo izvršioca, već i samog podstrekača.

U nekim zemljama podsticaj ne mora biti javno već može biti i privatno izražen (npr. u Francuskoj).

Međutim, važno je naglasiti da u svim državama mora biti utvrđena diskriminatorska karakteristika pobude dela ili podsticaja, odnosno, delo mora da bude posledica jedne specifične diskriminatorske namere.

Drugo, zločin iz mržnje često se tretira kao otežavajuća okolnost (npr. u Austriji, Danskoj, Finskoj, Španiji, Italiji, Francuskoj), a ne kao krivično delo. Dakle, predviđeno je strože kažnjavanje dela koja su učinjena iz mržnje⁶.

Iako se predviđene kazne za ovo delo razlikuju po sadržini, težini i osnovu, na izvršenje dela zločina iz mržnje gleda se kao na krivično delo i propisane kazne mogu biti zatvor i/ili novčana kazna.

U evropskim državama zločin iz mržnje još uvek ne postoji kao posebno krivično delo. Naprotiv, relevantne odredbe i kazne su skoro uvek predviđene u okviru običnih oblika nasilja tako da se zločin iz mržnje tretira samo kao otežavajuća okolnost, a ne kao poseban zločin.

Prostor i podsticaj za promene stiže iz Evropske unije. Naime, od država članica i država kandidata se zahteva da usklade svoja unutrašnja zakonodavstva sa evropskim propisima.

Tako je, na primer, Evropskom konvencijom o sajber zločinima (2001) Evropska unija propisala da države članice moraju da usklade zakonodavstva kako bi se kažnjavao govor mržnje na internetu.

Ovo je primer dobre prakse kojim Evropska unija pokušava da utiče na stvaranje novih, posebnih krivičnih dela i time doprinese boljoj zaštiti ljudskih prava.⁷

EVIDENCIJA ZLOČINA IZ MRŽNJE

S obzirom na to da zločin iz mržnje predstavlja krivično delo koje je izvršeno sa motivom diskriminacije i da samim tim predstavlja veću društvenu opasnost, evidencija ovih slučajeva bi bila veoma korisna radi prevencije i boljeg razumevanja problema.

Takođe, dostupna statistika o takvim zločinima bi i pokazala koje su društvene grupe najranjivije. S tim u vezi bi bilo potrebno voditi evidenciju o zločinima iz mržnje, a naročito onima koji su usmereni LGBT osobe.

Policija Republike Hrvatske je na primer uvela preciznu evidenciju ili track record zločina iz mržnje po velikom broju parametara⁸ što je senzibilisalo policijske službenike o pravnim mehanizmima sprečavanja ove vrste krivičnih dela.

Potrebno je ustanoviti sistematičan, harmonizovan i sveobuhvatan mehanizam za prikupljanje podataka o zločinu iz mržnje. Ovaj mehanizam bi predstavljao važan instrument za efikasniju prevenciju zločina iz mržnje i napada na LGBT osobe, a takođe iz toga bi vlast mogla da bolje razume obim problema i njegovu potencijalnu pretnju.⁹

Ministarstvo unutrašnjih poslova, tužilaštvo i organi pravosuđa bi trebalo da imaju obvezu izgradnje sistema za praćenje i vođenja statistike o krivičnim delima u kojima se javlja diskriminacija i krivičnim delima zločina iz mržnje. Zločine iz mržnje je potrebno pratiti sa posebnom pažnjom s obzirom na to da se izvršenjem ovih dela ugrožavaju osnovna ljudska prava i slobode zajemčena Ustavom Srbije i međunarodnim dokumentima. Takođe, potrebno je obezbediti uslove za efikasan rad nadležnih organa koji učestvuju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje radi unapređenja sistema praćenja zločina iz mržnje.

Sistematičan, harmonizovan i sveobuhvatan mehanizam za prikupljanje podataka o zločinu iz mržnje moguće je stvoriti ukoliko bi policija posebno označavala predmete zločina iz mržnje i unosila podatke o motivu u evidenciju.

⁷ Zločin i mržnja, YUCOM, Beograd 2013

⁸ *Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje*, Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2011

⁹ *Tackling Hate Crimes: An analysis of bias-motivated incidents in Bosnia and Herzegovina with recommendations*, OSCE, Sarajevo, 2012

Takođe, svrsishodno bi bilo da policija prati svaki predmet od saznanja događaja do završetka postupka. Kako bi postojao celoviti uvid o stanju u društvu, trebalo bi pratiti broj zločina iz mržnje kao i postupanja nadležnih institucija.

Ministarstvo unutrašnjih poslova prilikom prikupljanja ovih informacija posebno bi moralo da vodi računa o zaštiti privatnosti i podataka o ličnosti lica koja su žrtve zločina iz mržnje, kako bi se izbegla dalja viktimizacija. Posebno uzimajući u obzir već težak položaj LGBT osoba, čestu diskriminaciju, napade, nasilje, ali i praksu da se slučajevi napada ne prijavljuju iz razloga straha za ličnu bezbednost i nepoverenja u rad institucija.

Organi pravosuđa bi u predmetima zločina iz mržnje trebalo da postupaju hitno i sa posebnom pošnjom s obzirom na nivo društvene opasnosti koje ova krivična dela proizvode i na položaj osoba koje su žrtve ovih krivičnih dela.

Takođe, posebne evidencije bi trebalo uredno voditi sa posebnim podacima o vrsti krivičnog dela, broju osumnjičenih/okrivljenih, odluci tužilaštva, odnosno suda, kao i izrečenoj sankciji.¹⁰ Ovako sveobuhvatni podaci koje bi Ministarstvo nadležno za pravosuđe prikupljalo i objedinilo dalo bi statistiku koja bi predstavljala dobru polaznu osnovu za dalje preventivno delovanje.

Takođe, lično svojstvo zbog koga je napad izvršen mora biti deo ove evidencije kako bi se identifikovale najugroženije društvene grupe i kako bi se u ovom slučaju znao udeo napada na LGBT osobe, kao jedne od najugroženijih društvenih grupa.

Kako bi evidentiranje zločina iz mržnje i njihovo sprečavanje bilo što efikasnije, potrebno je ohrabriti i žrtve da prijavljuju slučajeve napada, osigurati im bezbednost i zaštitu njihovu privatnost i podatke o ličnosti. Treba imati u vidu da u Srbiji postoji „praksa“ neprijavlivanja napada policiji, najčešće iz razloga nepoverenja u institucije i straha da seksualna orijentacija ne bude otkrivena.¹¹

Ohrabrivanje žrtava na prijavljivanje napada i obezbeđivanje sigurnosti i podrške žrtvi, trebalo bi da sprovedu nadležne institucije, ali ovo je polje u kome organizacije civilnog društva mogu dati svoj veliki doprinos, ili pružanjem psihološke ili pravne pomoći. Takođe i efikasno vođenje evidencije je preduslov za postojanje adekvatne statistike.

Zanimljiv je primer Mađarske i problem evidentiranja zločina iz mržnje.

U pravnom sistemu Mađarske, izvršiocima ovakvih krivičnih dela izriču se adekvatne sankcije, odnosno više nego što su propisane za izvršeno krivično delo. Međutim, ne primenjuje se direktno odredba krivičnog zakonodavstva koja se odnosi na zločin iz mržnje.

¹⁰ *Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje*, Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2011

¹¹ <http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/11/LGBT-populacija-i-reforma-sektora-bezbednosti-u-RS.pdf>

U tom smislu, pravda je na neki način zadovoljena, ali ne postoji mogućnost efikasnog evidentiranja izvršenih krivičnih dela iz mržnje, te iako je počinitelj teže kažnjen, svrha strožeg sankcionisanja nije ispunjena.

Dakle, veoma je važno primeniti ovaj član, pozvati se na njega i evidentirati ga, a ne samo ispuniti zahteve koje on postavlja kako bi se ispunio širi društveni značaj uvođenja zločina iz mržnje u krivično zakonodavstvo.

Pripadnici LGBT populacije u Srbiji izloženi su značajnom riziku da postanu žrtve zločina iz mržnje ili incidenata motivisanog mržnjom. Takvo nasilje, nastalo iz duboke mržnje koju izvršilac ima zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta žrtve, retko se konkretno obrađuje u zakonima država članica. Problem predstavlja retko prijavljivanje takvog nasilja, jer žrtve nemaju poverenja u nadležne institucije, koje možda i nisu adekvatno obučene da efikasno istražuju mržnjom motivisan zločin. Čak i ako se takvi incidenti i zločini prijave, motiv predrasude često se ne pojavljuje u zvaničnim statističkim izveštajima, jer se motiv homofobije i transfobije često ne priznaje ili ne prepoznaje kao relevantan.

Diskriminatorni jezik usmeren protiv LGBT populacije, pojačava problem i stvara klimu u kojoj ne samo da se mržnjom motivisani incidenti dešavaju bez ikakve snažne javne osude, već se i odobravaju.

Države članice Saveta Evrope bi trebalo da intenziviraju napore u borbi protiv mržnje prema LGBT populaciji. Za sada se homofobični i transfobični incidenti ili zločini iz mržnje u nekim zemaljama članicama Saveta Evrope ne prikazuju u zvaničnim statističkim podacima o zločinima iz mržnje. Podsticanje mržnje, nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ne smatra se krivičnim delom u svim državama članicama, takođe se homofobični incidenti ne uzimaju kao otežavajuća okolnost u svim državama, iako postoji tendencija ka tome. Takođe, eksplicitno spominjanje rodnog identiteta uglavnom se ne spominje u odredbama krivičnog zakonodavstva koje se odnose na zločin iz mržnje.¹²

PRIMERI POSTUPANJA PRAVOSUĐA U SLUČAJEVIMA NAPADA ZBOG SEKSUALNE ORIJENTACIJE

U postupku pred Višim sudom u Novom Sadu protiv S.S, zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično delo nasilničkog ponašanja kao i ubistva u pokušaju, Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM zastupao je oštećene, dvojicu braće, žrtve fizičkog napada, pri čemu je jedan od njih zadobio teže telesne povrede. Saslušanjem okrivljenog, jednog od oštećenih i troje svedoka, kao i saslušanjem veštaka medicinske struke na okolnosti težine telesnih povreda i uračunljiv-

¹² *Diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Evropi*, Commissioner for Human Rights, 2011

osti okrivljenog, glavni pretres u ovom postupku završen je 12. novembra 2013. godine. Narednog dana, 13. novembra, izrečena je presuda optuženom S.S, kojom je oglašen krivim za izvršenje krivičnih dela nasilničkog ponašanja i ubistva u pokušaju. Prvostepeni sud uvažio je zahteve Višeg javnog tužilaštva i okrivljenog osudio na kaznu zatvora u trajanju od sedam godina – šest godina za pokušaj ubistva i jedna za nasilničko ponašanje.

Napad je izvršen u junu 2012. godine u autobusu javnog gradskog prevoza u Novom Sadu, kada je okrivljeni najpre pesnicama a potom i nožem napao oštećene, misleći da mu se jedan od oštećenih „nabacuje“. Oštećeni, mladi ljudi koji su se dobro raspoloženi vraćali iz grada, žrtve su mržnjom motivisanog napada koji sa sobom nosi veliku društvenu opasnost. Tom prilikom, jednom od oštećenih nanete su teške telesne povrede. Motiv ovakvog napada nesumnjivo je bio diskriminatorski. U izjavi koju je dao u policiji, napadač je sam istakao motiv napada koji je zasnovan na homofobiji. Od ove izjave odstupio je prilikom iznošenja odbrane pred sudom, kada je istakao da je u trenutku napada bio pod dejstvom opijata, vidno menjajući svoje iskaze date u pretkrivičnom postupku. Iz navedenog proizlazi da je reč o zločinu iz mržnje, što je advokatica YUCOM-a i istakla na suđenju. Prilikom odmeravanja kazne, sud je kao otežavajuću okolnost cenio činjenicu da je napad izvršen u punom autobusu javnog gradskog prevoza, kao i da oštećeni, svojim radnjama, nisu izazvali izvršenje ovih dela. Takođe, odbačeni su navodi odbrane da je okrivljeni bio u neuračunljivom stanju usled zloupotrebe alkohola i psihoaktivnih supstanci, s obzirom na to da je u potpunosti rekonstruisao događaj. Činjenicu da je okrivljeni delo počinio zbog pretpostavljene seksualne orijentacije oštećenih, sud nije cenio kao posebno otežavajuću okolnost jer se napad desio pre uvođenja instituta zločina iz mržnje u sistem krivičnopravne zaštite, ali ovaj slučaj pokazuje spremnost institucija da se bore protiv krivičnih dela učinjenih iz mržnje.¹³

Reakcija nadležnih organa bila je blagovremena, a izrečena kazna srazmerna učinjenom delu, efikasna reakcija policije i tužilaštva i adekvatan odgovor suda neophodni u svim slučajevima napada na fizički integritet građana, posebno kada je to motivisano mržnjom, šovinizmom, homofobijom ili diskriminacijom.

Viši sud u Beogradu je u februaru 2013. godine doneo presudu protiv A.A., M.M. i J.V. zbog krivičnog dela nasilničko ponašanje. Napad se desio 2007. godine. Prvookrivljeni A.A. je na televiziji video poruku lične prirode gde je muškarac tražio seksualnog partnera. Na ovu poruku je „iz šale“ odgovorio i sa oštećenim M.L. nastavio da se dopisuje. Dogovorili su se da se nađu kod sportskog centra Olimp u 22h, ali je okrivljeni pozvao i svoja dva prijatelja da pođu sa njim.

Kako se u presudi navodi, „on je svojim drugovima objasnio o čemu se radi i dogovorili su se da NN pедера istuku“. Oštećenom su uzeli mobilni telefon i

¹³ YUCOM - godišnji izveštaj o radu 2013, Komitet pravnika za ljudska prava, Beograd, 2013

razbili ga. U presudi se navodi da novac od napadnutog M.L. nisu uzeli, a s obzirom na to da su napadači nepušači, izvučen je zaključak da nisu bili ni pod dejstvom alkohola ni droga.

Okrivljeni su u odbrani naveli da su oštećenog tukli iz „razloga homofobije, zato što je oštećeni peder“ i da je to kod njih izazvalo afektivno stanje, odnosno da ih je uhvatio „talas“ homofobije, a ne da bi ga opljačkali.

Iako okrivljeni nisu negirali da su fizički napali oštećenog, sud je doneo oslobađajuću presudu jer nije utvrdio da postoje elementi ovog krivičnog dela. Komitet pravnika za ljudska prava je sastavio žalbu, a odgovor na žalbu se čeka.

U noći između 12. i 13. septembra 2014. godine učesnik LGBT konferencije „Budućnost pripada nama: LGBT prava na putu ka pristupanju Evropskoj uniji“, koju je organizovao Labris¹⁴, napadnut je na Zelenom vencu u Beogradu ispred restorana brze hrane. Napadnuti mladić, inače nemački državljanin, zadobio je teške telesne povrede i operisan je u Urgentnom centru zbog unutrašnjeg krvarenja mozga. Honig je kasnije specijalnim avionom prevežen iz Beograda u Nemačku. Prethodno ga je u Urgentnom centru, gde je operisan po prijemu, saslušao zamenik tužioca.

Trojici mladića je određen pritvor, a sudija za prethodni postupak je dvojici ukinuo pritvor jer više nisu postojali razlozi zbog kojih im je pritvor bio određen. U pritvoru je ostao jedino Stefan Vukičević (22) koji je okrivljen da je udario Honiga, nakon čega je ovaj pao i zadobio teške telesne povrede.

Više javno tužilaštvo je u decembru 2014. godine odgovorilo na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koji je uputio Labris, a koji se odnosi na informacije o krivičnom postupku koji se vodi povodom ovog napada, sledeće: „Ovo tužilaštvo je dana 4. novembra 2014. godine Višem sudu u Beogradu podnelo je optužni predlog protiv okrivljenog Vukčević Stefana, zbog krivičnog dela rasna i druga diskriminacija iz čl. 387 stav 5 Krivičnog zakonika u sticaju sa krivičnim delom teška telesna povreda iz člana 121. stav 2 u vezi stava 1 Krivičnog zakonika, dok je u odnosu na Lindo Miloša i Veljković Ilije krivična prijava odbačena“.

Dakle, Vučićević i njegovi drugovi su prvobitno bili osumnjičeni za krivična dela izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti i teška telesna povreda. Prema Krivičnom zakoniku, za krivično delo izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti zaprećena kazna od jedne do osam godina zatvora, a za krivično delo nanošenje teške telesne povrede zakonom je zaprećena kazna zatvora od šest meseci do pet godina, a ukoliko nastupi trajno oštećenje zdravlja kazna može da bude do osam godina zatvora.

Glavni pretres je započeo 24. marta 2015. godine, dok je sledeći održan 26. maja 2015. godine. Na pretresu 26. maja 2015, saslušani su svedoci Miloš Lindo i Ilija Veljković.

¹⁴ Zajedno sa partnerima: YUCOM, Civil Rights Defenders i Fondacijom Hiršfeld Edi

Svedokinja Ljiljana Milošević, radnica u restoranu brze hrane ispred koga se napad desio, nije se pojavila.

Oba svedoka su tvrdila da ne znaju koji je razlog napada, a tvrdili su i da se ne sećaju okolnosti pod kojima se napad desio, tako da su svedoci dali veoma malo informacija o napadu i o motivima.

Javni tužilac je pitao svedoka Miloša Linda, a ranije optuženog, da li su sva trojica (Stefan Vukčević, Miloš Lindo i Ilija Veljković) krenuli zajedno kući i kojim putem kao i koji je bio razlog napada. Svedok je odgovorio da su krenuli zajedno kući stepenicama ka Zelenom vencu i da mu nije poznat razlog napada, jer nije čuo razgovor između Denisa Honinga i Stefana Vukčevića. Branilac i optuženi nisu imali pitanja.

Svedok, a ranije optuženi, ispričao je da je samoinicijativno otišao u policiju da prijavi šta se desilo kada je iz medija saznao da je Denis u teškom stanju.

Branilac je pitao liju kako poznaje Stefana, da li su znali nacionalnost Denisa Honinga i da li mu je poznato da Stefan ima negativne stavove prema određenim društvenim grupama. Ilija je odgovorio da se poznaju još iz osnovne škole, da nisu znali nacionalnost Denisa, ali da je Denis pričao nemački jezik i da koliko zna Stefan nema ekstremno negativne stavove prema nekim društvenim grupama, da je iz „normalne“ porodice i da studira.

Svedokinja Ljiljana Milošević, kao i svedok Vlado Arsov su u prethodnoj fazi postupka izjavili da je okrivljeni prilikom napada rekao da „ne želi strance da mu prljaju grad“, dok je Stefan Vukićević u prethodnoj fazi naveo da su nemački državljani provocirali prodavačicu, Ljiljanu Milošević, i da je to njega mnogo iznerviralo, pa da je to razlog napada.

Sledeći pretres je zakazan za 3. septembar 2015. godine i kao svedoci biće pozvani i Vlado Arsov koji je pomogao Denisu prilikom napada i Ljiljana Milošević, prodavačica iz restorana brze hrane. Preko međunarodno-pravne pomoći poziv je već upućen i Denisu Honingu.

